Hospodářská hodnota.

I. Moje učení o hodnotě.

Článek tento je pokračováním předešlého o jednotnosti a složitosti hospodářských zjevů a druhým v polemice proti hospodářské teorii dra Franke. Přihlédneme tentokráte k jeho názorům o hospodářské hodnotě. Poněvadž dr. Franke míří svými vývody právě proti mému učení, bude dobře, když zcela stručně budu reprodukovati, co ve svém Národním hospodářství učím o hospodářské hodnotě. Tomu je nutno předeslati několik pomocných pojmů.

a) Účel a prostředek.

Jak jednotlivý člověk vůči svému hospodářství, tak státník vůči hospodářství národnímu má na zřeteli určitý účel, něco, co chce, k čemu chce dospěti, a podle toho účelu se dívá na všechno. Člověk chce svou spokojenost, své štěstí, své blaho a hledá ve vnějším světě prostředek k tomuto účelu. Státník chce zdraví a blaho národa a hledá též k tomu prostředky. Chci chléb jako prostředek, poněvadž chci jídlo jako účel. Státník chce zápověď alkoholu, poněvadž chce zdraví lidu. Hospodařící člověk vidí ve všem účely a prostředky, mezi nimiž je pojítkem vůle. Účely a prostředky tvoří řadu, v níž se účel zase stává prostředkem. Chléb je prostředkem a jídlo je účelem, jídlo je prostředkem a zapuzení hladu účelem atd. Kde se končí tato řada? Který účel je poslední? Patrně ten, který už není dále zařaditelný, který už není prostředkem k žádnému vyššímu účelu. Takovému účelu můžeme říkati ústřední, poněvadž všechny ostatní z něho plynou, anebo též původní, poněvadž všechny ostatní jsou z něho odvozené.

Jednotlivý člověk říká tomuto svému ústřednímu účelu štěstí, spokojenost, osobní blaho, bezestrastnost. To je poslední

myšlený cíl jeho veškerého snažení. Chci chléb, poněvadž chci jídlo, chci jídlo, poněvadž nechci hlad, nechci hlad, poněvadž nechci strast hladu jako žádnou jinou strast, chci bezestrastnost, štěstí, spokojenost. Tento poslední účel je tedy určitý citový stav, který zůstává vnitřním a nesdělitelným. Nikdo jiný než já sám nemůže posouditi, co mi dělá blaho. Tomuto osobnímu, vnitřnímu konečnému účelu říkám proto subjektivní (na rozdíl od objektivního, sdělitelného).

I státník má svůj nejvyšší účel, podle něhož používá svých státnických prostředků. Je to ideál národa a člověka zdravého, mravného a vzdělaného. Tento jeho konečný účel je sdělitelný, není to citový vnitřní stav, je to představa, kterou může každý druhý poznati a jí se říditi, je to tedy účel objektivní.

Hospodařící člověk sleduje (chce) osobní, subjektivní spokojenost, státník chce objektivní ideál člověka a národa. Oba hledají vhodné prostředky ke svým konečným účelům. Tak musíme chápati hospodaření jednotlivcovo i vládu státníkovu.*)

b) Užitek a škoda.

Co je užitečné? Pravím, že židle je užitečná. Je užitečnost židle takovou vlastností, jako když řeknu, že je dřevěná? Nikoli. Pokud si nepředstavuji, že něco chci jako účel, kterému židle slouží jako prostředek, nevidím ji užitečnou. Chci sedět a proto chci židli. Vzhledem k sedění jako účelu je židle užitečná. Užitečné je chtěné k určitému účelu. Bez účelu není užitečnosti. Předmět také může určitému účelu hověti anebo se mu protiviti. Protivou užitečnosti je škodlivost. Předmět týž může býti vzhledem k jednomu účelu užitečným, vzhledem k jinému škodlivým. Kouření je užitečné vzhledem k subjektivnímu požitku, škodlivé vzhledem ke zdraví. Obmezení pracovní doby je užitečné pro zdraví a zotavení dělnictva, škodlivé po případě úbytkem výroby. V účelu spočívá směrnice pro posouzení užitečnosti a škodlivosti.

Účel tedy zakládá povahu užitečnosti i škodlivosti. Subjektivní účel zakládá subjektivní užitečnost. Chci býti bezestrastným. Kouření zmenšuje mou strast, je subjektivně užitečné. Objektivní účel zakládá objektivní užitečnost. Chci zdraví člověka. Kouření porušuje zdraví, je objektivně škodlivé. Užitek

*) Národní hospodářství str. 2 a 3.

a škoda jsou pak změny vzhledem k určitému účelu žádoucí neb nežádoucí, tedy opět buď subjektivní nebo objektivní.

Viděli jsme, že ústřední a konečný účel jednotlivcův je subjektivní spokojenost, bezestrastnost. Z toho plyne subjektivní užitečnost a subjektivní škodlivost. Státník má na mysli objektivní ideál člověka a národa. Vidí odtud pro národní celek jinou (objektivní) užitečnost a škodlivost, které budeme říkati společenská (sociální).*)

c) Potřeby.

Pravíme-li, že potřebuji, musím říci, čeho potřebuji a k čemu. Potřebuji nože ke krájení. Potřeba je tedy chtění prostředku k nějakému účelu. Nemohu-li říci účel, k čemu něco chci, nemohu říci, že toho potřebuji. Mohu říci: „Chci býti šťasten," ale nemohu říci: „Potřebuji býti šťasten," poněvadž nemohu uvésti žádného dalšího účelu, proč chci býti šťasten. Potřeba vyjadřuje tedy spojení mezi účelem a prostředkem. Potřebuji židle k sedění, to jest: chci seděti a proto chci židli k tomu způsobilou.

Proto se potřeba řídí jednak účelem, jednak prostředkem. Ze subjektivního účelu plynou subjektivní potřeby. Potřebuji všeho, co zmenšuje mou strast. Z objektivního účelu plynou objektivní potřeby. Chci zdraví dítěte a k tomu je potřeba všeho, co k tomu vede. Ze sociálních účelů plynou sociální potřeby. Hledám, čeho je třeba k zdárnému vývoji národa.

Potřeba se však též řídí prostředkem a právě podle různosti prostředků se zpravidla potřeby liší: potřeba potravy, oděvu, bytu atd. Množí se prostředky, jež člověk ke své spokojenosti vynalézá, množí se zároveň i potřeby člověka. Naši předkové neznali potřeby automobilu. V tom smyslu se mluví o množících se potřebách.

Pravili jsme, že potřeba je chtěním, arci chtěním prostředku. Mohu něco chtíti více a něco méně, jak to velí moje osobní spokojenost. V tom smyslu můžeme mluviti o účinnosti (síle), intensitě potřeb. To je pouze rub toho, pravím-li, že nejsou všechny prostředky stejně užitečné. Potřebuji-li více chleba nežli nože, jeví se mi chléb užitečnějším nežli nůž. To už souvisí s otázkou hodnocení, o čemž pojednáme později.**)

*) N. u. m. str. 3 a 4.
**) N. u m. str. 5 a 6.

d) Statky.

Statek je užitečný předmět, užitečný, poněvadž je chtěn k nějakému účelu. Povaha statku řídí se účelem, jemuž je schopen sloužiti. Stůl vzhledem ke schopnosti pálení je topivem, stolem je vzhledem k nábytkovému účelu a upotřebení; tak je také obilí melivem nebo semenem a pod. Záleží na tom, co člověk vidí v předmětu vzhledem k jeho upotřebitelnosti a účelu. Je-li účel subjektivní, je i statek subjektivní a objektivnímu účelu hoví objektivní statek. Cigareta je subjektivní statek vzhledem k žádoucímu subjektivnímu požitku, mléko je objektivním statkem vzhledem k objektivnímu účelu zdraví.

Aby mohl statek sloužiti určitému účelu, musí míti určité vlastnosti přirozené, kterým vzhledem k danému účelu říkáme upotřebitelnost statku. Upotřebitelnost statku je tedy soubor jeho vlastností pro určitý účel, ne tedy všechny. Předmět stůl má různé vlastnosti, ale mluvím-li o „statku stůl", nemyslím na všechny, nýbrž jen na ty, které hoví nábytkovému upotřebení, nemyslím tedy na jeho hořlavost, která z téhož předmětu dělá jiný statek, totiž palivo. Týž předmět je tedy různým statkem vzhledem k různé upotřebitelnosti. Statek vyjadřuje určitou upotřebitelnost, jejímž nositelem je předmět. S ním vzniká, stojí a padá.

Upotřebitelnost statku je založena především jeho přirozenými vlastnostmi hmoty a tvaru. Upotřebitelnost dřeva je dána přirozenou vlastností hmoty, upotřebitelnost stolu je dána též vlastnostmi tvaru. Upotřebitelnost, která plyne z přirozených vlastností předmětu je přímá. Avšak při obecné směně a směnitelnosti statku spatřuji ve svém statku nejen jeho upotřebitelnost přímou (plynoucích z jeho přirozených vlastností), nýbrž též upotřebitelnost cizích statků, jež mohu za svůj statek výměnou obdržeti. Této cizí, výměnou získané upotřebitelnosti budeme říkati nepřímá. Vidím v prstenu jeho přímou upotřebitelnost, k ozdobě, jak plyne z hmoty a tvaru prstenu, anebo nepřímou upotřebitelnost, na př. masa, které mohu za prsten obdržeti. Podle toho, kterou upotřebitelnost budu považovati za důležitější, naložím s prstenem. Budu jej buď nositi nebo prsten směním.

Nepřímá upotřebitelnost může býti buď konkretní, určitá anebo abstraktní, obecná. V jízdním lístku nevidím vůbec přímé

upotřebitelnosti, jak plyne z jeho hmoty a tvaru, nýbrž upotřebitelnost nepřímou, použití vlaku, ale přece konkretní, určitou, nemohu jízdenky jinak upotřebiti. Naproti tomu v penízi nevidím též jeho přímé upotřebitelnosti, jak plyne z jeho hmoty a tvaru, nýbrž upotřebitelnost statků, jež mohu za peníz získati, ale nejen upotřebitelnost určitou, nýbrž všech možných statků, jež jsou za peníze kupitelné a kterých potřebuji. Peníz je tedy nepřímý abstraktní statek, jízdenka je nepřímý konkretní statek.*)

e) Hodnota.

Řekl-li by mně někdo, abych hodnotil dům, tázal bych se především, v jakém ohledu, zda co do technické trvanlivosti, nebo co do architektonického vzhledu, nebo co do jeho ceny hospodářské. Hodnocení předpokládá určitý předmět a určitou vlastnost. Hodnotím člověka co do inteligence, pušku co do nosnosti atd., mohu též říci, že hodnotím inteligenci člověka, nosnost pušky atd. To, co dává povahu hodnotě, není předmět, nýbrž jeho vlastnost, poněvadž týž předmět lze hodnotiti různě (dům technicky, architektonicky, hospodářsky) a různé předměty stejně (esteticky, hodnotím stavbu, šat, sochu atd.).

Hodnota je stupeň určité vlastnosti, kvantita kvality. Kvalifikuji fotografickou desku, pravím-li, že je citlivá, hodnotím její citlivost určitým stupněm. Kvalifikuji předmět, pravě, že jest užitečným, hodnotím jeho užitečnost stanovením míry. Tak vždycky, i v hospodářském myšlení. Hospodářské vlastnosti jsou užitečnost a škodlivost. Představa užitečnosti vzniká přirovnáním předmětu k určitému účelu; hoví-li mu předmět, jest užitečným. Může mu hověti více nebo méně a má tedy vyšší nebo nižší hodnotu, míru užitečnosti.

Pravili jsme, že vrchní účel, jímž se člověk řídí, je subjektivní spokojenost, bezestrastnost. Předměty, které jí hoví, jsou subjektivně užitečné, jsou subjektivní statky. Míra této subjektivní užitečnosti je subjektivní hodnota.

I státník měří sociální užitečnost statků a společenských zařízení, odvažuje sociální užitek a škodu hodnotí. Hodnotí škodu a prospěch plynoucí na příklad ze zkrácení pracovní doby a podle převážného prospěchu jedná. Míra sociální užitečnosti je sociální hodnota, která je vždy objektivní.

---

*) N. u. m. str. 6 až 8.

Vedle uvedeného hodnocení, kdy člověk přiměřuje předmět bezprostředně ke svému ústřednímu a konečnému účelu a měří tedy subjektivní užitečnost, tedy úsporu subjektivní strasti, hodnotí začasté též účely odvozenými, určitými, objektivními. Měří výživnost potravy, trvanlivost šatu, nosnost zbraně a upotřebitelnost statku. Toto hodnocení je technické, vždy objektivní. Shledává, že pro určité účely je střelný prach upotřebitelnější než dynamit, mouka žitná upotřebitelnější než pšeničná.

Viděli jsme, že upotřebitelnost statku je buď přímá anebo nepřímá, tato zase konkretní nebo abstraktní. V předmětu může býti této nepřímé abstraktní upotřebitelnosti zhuštěno více nebo méně statků. Měřím-li tuto nepřímou abstraktní upotřebitelnost, získávám hodnotu směnnou.*)

Realistický a empirický výklad hodnoty podle dra Franke.**)

II.***) „Zanechte veškeré naděje, kteří sem vstupujete...," tento dantovský pekelný nápis by mohl býti opakován v úvodu té části, která v hospodářské teorii pojednává o hodnotě, ceně a o tom, co se na tyto pojmy váže. Je-li však kdo přesvědčen, že složitost hospodářských jevů není osamocena, že složitá povaha charakterisuje duševní, duchovní a sociální jevy vůbec, a že charakterisuje i vědecké hledání pravdy, najde velkou oporu pro toto své přesvědčení, že i pokrok vědy je vázán nejenom na subjektivní originalitu a přísnou ženiálnost vědcovu, ale že je nejsolidněji založen na sociální povaze vědeckého badání. Nikoliv nalézti zcela novou, nejoriginálnější pravdu, ale opříti se o skutečnost zkoumaných jevů a vděčně oceňovati práci předchůdců i při kritickém vyrovnávání se s nimi, zdá se mně nejspolehlivější cestou „sociální" metody vědecké.

V tomto osvětlení je snad přiléhavé prohlásit, že spory o tom, co je základem hodnoty, jsou namnoze opravdu velmi objektivní a individuální povahy. Je především třeba vymeziti si přesně svůj úkol, co chci poznati, mluví-li se o hodnotě. Především jde výhradně o hodnotu hospodářskou, a všechny všeobecné výklady o hodnotě vůbec je odkázati do filosofie

*) N. u. m. str. 9.—11.
**) „Věda v politice", Hospodářská politika č. 12. a 13.
***) II. znamená druhý článek dra Franke v Hospodářské politice. Při citaci II. 1 znamená 1. odstavec II. článku.

a psychologie, kam patří. Podkladem hospodářské hodnoty je vztah člověka k věcem jako prostředkům ukojení potřeb. Teprve tvůrčím vztahem k věcem se stanoviska tohoto účelu nabývají věci pro člověka svého zvláštního hospodářského významu. Nerozhoduje tedy v prvé řadě přírodně-technická jejich vnitřní hodnota: rozhoduje teprve se stanoviska hospodářského vztah subjektu k určitému předmětu; ale přírodně-technická stránka je spolurozhodující. Rozeznáváme tedy subjektivní a technickou stránku: věci jsou žádoucí, užitečné se stanoviska subjektu, při čemž technická jejich užitečnost (schopnost k vývoji potřeb) není naprosto bezvýznamná. Ani po prvé, subjektivní stránce ani po druhé, objektivní, a sice technické stránce nejde nikdy o stálé, dané veličiny. Je-li něco subjektivní povahy, jakou jsou lidské potřeby, znamená už jejich subjektivnost sama, že jde o něco nestálého, opravdu subjektivně kolísavého a měnivého. Všechny pokusy přehnaně abstraktních myslitelů, převésti objektivnost potřeb na nějaký stálý, neměnitelný princip, musí proto ztroskotati, protože takový princip odporuje lidské subjektivní a proto kolísavé povaze. Je-li člověk pánem tvorstva, je vývojově rozumné zvíře, a abstraktní myslitelé hřeší na to, že svoji racionalitu přenášejí na tuctového konsumenta anebo producenta.

Ve vztahu člověka k věcem jako hospodářským prostředkům uplatňuje se však především stránka sociální. Podkladem hodnoty je tedy další faktor, společenská kategorie. Ukojení potřeb stojí námahu (obět), hospodářské věci neboli statky nejsou dány v přebytku a jejich nabytí je biblicky už spojeno s prací v potu tváře. A do tohoto vztahu, který i subjektivně i objektivně je takto zkomplikován, čině z objektivně i subjektivně vzácných statků statky, které stojí něco a vždy, zasahuje společnost svými řády, které naprosto nutno chápati šíře než v užším právním a státním smyslu. Protože však právo je typický sociální zjev, obsahující všechny znaky sociální nejrázovitěji, je pochopitelno, jsou-li mezi společenskými řády a pravidly zdůrazňovány především řády právní. Vždyť na př. soukromé vlastnictví je naprosto rozhodující pro hospodářský vztah člověka k věcem tedy také pro hodnotu hospodářskou, která je na onom vztahu založena.

Je tedy hodnota, jako hospodářská představa, stejně složité povahy, a považujeme-li přírodně-technickou stránku za danou, obsahuje právě tak moment subjektivní jako sociální (objektivní). Tím už je také vyřízen spor o subjektivní či objektivní podklad hodnoty. Čistě subjektivní hodnoty hospodářské vůbec není. A plyne-li z jakéhokoliv principu subjektivního, který není axiomem či postulátem, nějaký základ pro hodnotu, nejde o hodnotu hospodářskou, jde o jev, patřící někam jinam než do hospodářské teorie. Stejně plyne-li z individuálního principu, pudu atd. Egoism, pud sebezáchovy, kdo by popíral jejich význam pro duševní jevy, ale hospodářský jev, jako takový, plně necharakterisují. Suum cuique: hospodářský teorik není povolán k tomu, aby dělal psychologii, rakouská škola na př. dostala právem, co jí patřilo, od odborné psychologie za svůj diletantism!

Hodnota je nejenom podrobena subjektivně kolísání, není subjektivně žádnou stálou veličinou, z níž by bylo možno dedukovati jako z principu opravdové zákony, kterých vůbec není, i když se formulují velmi zajímavě a originálně, ať jako mezní užitek, ať jako relativní užitek anebo mezní výnos a pod., hodnota je podrobena též sociálním změnám.

V bezesměnném hospodářství jde o hodnoty přímé upotřebitelnosti, každý vyrábí své „hodnoty" pro sebe. Ve směnném hospodářství peněžním jde o zcela jinou hodnotu hospodářskou. Změnil se sociální řád, změnila se společenská organisace, nastaly jiné předpoklady technické a změnilo se proto i subjektivní hodnocení. Jakmile se hospodařící předmět ocitl před tak radikální změnou, že může ukojit své potřeby pouze výrobou zboží pro ostatní členy hospodářského společenství, třeba také jinak hodnotit, než se hodnotilo, když ukojil své potřeby přímou výrobou statků pro sebe.

Hodnota a hodnocení, pojímány reálně a nikoliv abstraktně-fiktivně, souvisí co nejúžeji se společenskou organisací hospodářskou a v prvé řadě s organisací výroby. Je těžkou chybou, vytrhne-li se cirkulační a distribuční stadium celkového hospodářského procesu ze svého živého organického celku a chtějí-li se vyvoditi „zákony" hodnotní z čisté směny: tento fiktivně-abstraktní podklad dovoluje potom přirozeně rozvinouti přímo matematickou exaktnost, propočítávání, geometrické fi-

gury a podobné metody, neprávem vypůjčené z přírodních a matematických věd. Tento nepřirozený a nesprávný základ ztratí okamžitě na své pevnosti, jakmile si uvědomíme, že ani subjektivně ani objektivně není pro něj podkladu, protože hodnota, uplatňovaná ve směnném hospodářství, dá se pochopit a vyložit jedině v souvislosti cirkulační a distribuční sféry se sférou produkční. A nejde o pouhou souvislost, jde o přímou závislost. Jiná produkce, jiná směna, jiná hodnota. Jinak se směňuje za agrárního „komunismu", jinak za cechovní anebo merkantilistické vázanosti: ale především a hlavně, cirkulace a distribuce je odvislá od produkce, od její organisace společenské, do níž možno zahrnouti i přírodně-technický její podklad, na př. organisaci práce samotné, postupující její dělbou. Jestliže právem se staví výklad o produkci na začátek hospodářské teorie, je banálním důvodem pro to, že nejdříve musí býti vyrobeno, aby mohlo býti vyrobené oceněno, proti životní skutečnosti, že organisace výroby, a sice v prvé řadě společenská organisace její, je základem cirkulace, distribuce i spotřeby samotné. Vyjde-li se z vytržené směny a při tom z fiktivně-abstraktních principů ať subjektivistických, ať individualistických, z principu citového anebo z egoismu, a aplikují-li se tyto neživotné principy na subjekty, vytržené z organického svazku společenského, zjednoduší-li se vedle počtu subjektů i možství zboží na dva či tři druhy, učiní-li se všechny další výhrady po způsobu vzduchoprázdného prostoru, je možno odvoditi exaktně a matematicky přesně „skutečné zákony" hodnotní a tím i cenové: ale od těchto není přechodu ke skutečným hodnotám a cenám, jak je zná skutečný hospodářský život, a odtud jejich teoretická, vědecká nepravda. Jsou pravdivy v okruhu svého vymyšleného království. Jejich Robinsoni, jejich konsumenti mouky na poušti, toť matematicky vybásnění tvorové z jiného světa. Mluví se tak často o utopistickém socialismu, ale tento ultraliberistický (vzhledem na přímo nadhvězdnou svobodu těchto „hospodařících tvorů") utopism je více než utopismem, je fantastickou pohádkou v číslech a figurách. - A zatím skutečně se hospodaří za tisícerých omezení subjektivních, sociálních i technických.

Také empirická teorie hospodářská musí tvořiti abstrakce, ani ona se neobejde bez hypothesy, jak již bylo vyloženo;

ale záleží jí ne vždy na tom, aby zjednodušovala skutečnost pro vytvoření vědeckých pojmů, to však neznamená, aby skutečnost byla matematicky křišťálově zjasňována, když skutečnost je plná mlhy a tmy. Vědecká pravda má tuto tmu a mlhu rozplašiti, vytvořiti jasné, životně konkretní a realitou dýšící pojmy, nikoli však tmu a mlhu si odmysliti! Co všechno bylo v okruhu cirkulační a distribuční sféry abstrakcí fiktivní a přírodovědecky-matematickou napácháno, je těžký hřích na teorii, protože tato se stala postrachem lidí, myslících hospodářsky reálně a domnívajících se svým prostým zdravým rozumem, že teorie má podávati vědecky zjednodušený obraz spletité skutečnosti. Není mně nic tak vzdáleno, jako hlásání naivního empirického realismu anebo omlouvání teorie před praktiky, že je těžká. Uvážíme-li však, že na př. teorie rakouské školy a jí příbuzná teorie anglická anebo švýcarská sloužily též za podklad hospodářské praxe, pochopíme, kolik škody vzešlo jak hospodářské vědě samotné, tak i skutečnému životu hospodářskému, z podobné nemožné, protože protiživotní (teoreticky i prakticky) „vědy". Odcizí-li se věda životu, zkreslujíc jej, přestává býti vědou a stává se hrou.

II.*)

Podkladem ceny je směnná hodnota zboží. Směnná hodnota vzniká součinností dvou činitelů: subjektivního (žádoucnost statků) a objektivního (statky stojí námahu či obět, protože jsou vzácné). Ani prvý, ani druhý činitel není stálou, danou veličinou a nelze z nich proto dedukovati všeobecně platné zákony. Není vůbec takových zákonů v hospodářské činnosti a není proto ani zákonů hodnotních, zákonů, jaké známe z přírodních věd. Smíme hovořiti nanejvýš o určitých tendencích.

Objektivní činitel, vzácnost statků, vyžadujících proto námahu neboli práci anebo obět neboli peníze, není už proto veličinou stálou, danou, protože právě prací možno počet statků, již přírodně a technicky vzácných, rozmnožovati. Rozmnožovati a přizpůsobovati potřebám. Ale práce samotná je vzácná a má proto rovněž v panující směně hodnotu směnnou. Že pak peníze jsou vzácné, platí i pro doby inflace, kdy se zdá, že

*) Zde začíná článek dra Franke.

peněz je víc než nadbytek; nejenom že v době inflace trpí nedostatkem peněz podnikání samotno, ale chudý člověk nemá pro svoji spotřebu dostatek peněz ani v době inflace, když je snadno a rychle milionářem, ne-li bilionářem. Sociální stránka objektivního činitele je zcela patrná: odstraňování přírodně-technické vzácnosti (která přirozeně musí se odrážeti v subjektivně cítěné a chápané vzácnosti, vzhledem na žádoucnost statků) je podmíněno kvantitativně i kvalitativně výrobou nejenom po její technické, ale především po její společenské organisaci. Peníze pak jsou jako každý hospodářský jev složité povahy, ale jejich společenská stránka je zvlášť význačná.

Pokud jde o subjektivního činitele směnné hodnoty, žádoucnost (užitek) statků, nelze dosti zdůrazňovati, že tento činitel není naprosto stálou, danou veličinou. Potřeby mění se kvantitativně i kvalitativně a jsou silně sociálně podmíněny. Ostatně i subjektivní činitel má svou vlastní objektivní stránku (každý duševní jev vyznačuje se vlastní subjektivní a objektivní stránkou, tak aspoň tomu učí vědecká psychologie). Potřebovati něco, žádati něco znamená v tomto případě subjektivního činitele směnné hodnoty míti také něco sám ke směně, i kdyby tímto směnitelným byla vlastní pracovní síla. Že pak se může subjektivní činitel směnné hodnoty, subjektivní hodnocení samo o sobě, tolik uplatňovati při panující peněžní směně, je přímo závislo od společenského řádu, v prvé řadě od společenské, individualistické (soukromokapitalistické) organisace a výroby. Na podkladě individualistické výroby vyrůstá stejně založená směna, hodnota, cena i spotřeba. V individualistickém řádě je fikcí mluviti o výhradně objektivně podložené hodnotě. Právě v platném pořádku společenském je i pro přímou libovůli, tím spíše pro pouhou subjektivnost hodnocení, žádání, potřebování sociální možnost a podmíněnost. Libovůli a časté anarchii ve výrobě odpovídá libovůle a anarchie ve směně, ve směnné hodnotě a jejím subjektivním činiteli a právě tak libovůle a anarchie konsumu. Proto je také vysvětlitelno, proč veliká subjektivní svoboda hodnocení svádí mnohé teoretiky k stanovení principů, jež ovšem pojímají jako konstantní veličinu a dedukují z ní „zákony“. Od přímé sociální podmíněnosti tohoto „principu“ však abstrahují a v tom spatřuji teoretickou subjektivní libovůli. Tato se však

rovná nejenom zkreslování skutečnosti, nýbrž znamená též nutně teoreticky méněcennou pravdu.

Budiž ostatně konstatováno výslovně, že zdůrazňuji-li individualistický, to jest soukromokapitalistický řád, převládající ve výrobě a proto v celém hospodářském procesu, nevybočuji ani na okamžik z teoretické kausality; naprosto této skutečnosti nyní nehodnotím. Je zde, a teoreticky ji konstatuji a vysvětluji. Právě liberalističtí a tak zv. buržoásní teoretikové dopouštějí se protivědeckého postupu, že z politických důvodů, tedy nikoliv pouze z logických důvodů, zkreslují panující skutečnost, prohlašujíce, že tato „svoboda", kterou v jejích výstřelcích skutečně existujících správně označuji v rámci teoretické kausality jako „libovůli" a „anarchii", je nejenom teoreticky existující, nýbrž současně prakticky, se stanoviska ideálu, nejlepší.

O této libovůli a anarchii přesvědčují nás nejlépe zjevy, nazývané nerovnováhou mezi spotřebou a výrobou, nadprodukcí či podkonsumcí, periodickými konjunkturními vlnami prosperity a deprese, krisemi a p.

Tímto realistickým a empirickým výkladem hodnoty směnné připravena byla půda pro pochopení ceny. Tak zvaný zákon hodnotní má smysl a význam potud, pokud dovede vyložiti tvoření cen.

III. Rozbor realistického a empirického výkladu hodnoty.

a) Obtíže tohoto rozboru.

Rozbor názorů dra Franke jest nesmírně znesnadňován nepřesností a neurčitostí jeho dikce. Bylo by zde takřka větu za větou a slovo za slovem rozebírati a ukazovati na nesrozumitelnosti i rozpory. Hned v prvém odstavci se mluví o „sociální" methodě badání, která prý spočívá v tom, opírá-li se o skutečnost zkoumaných zjevů a vděčně oceňuje práci předchůdců i při kritickém vyrovnávání se s nimi. Vděčné oceňování předchůdců je hezká věc, ale co má společného s vědeckou methodou? A co je na tom sociálního? Neznám „sociální" methody vědeckého badání, znám jen dobrou a špatnou methodu, vhodnou a nevhodnou, i když běží o zkoumání sociálních zjevů,

ale methoda nemůže býti sociální. Co se týče opírání se o skutečnost, vyložil jsem už, čeho je třeba, v minulém článku, ale ani tu není nic sociálního.

Hned dále se praví, že spory o tom, co je základem hodnoty, jsou namnoze velmi objektivní a individuelní povahy. To je zcela nesrozumitelné. Dále nevím o tom, že by byl spor o to, co je „základem" hodnoty. Mnoho sporů bylo o to, co je hodnota, co je subjektivní a objektivní hodnota, ale ne, co je základem hodnoty.

Nesrozumitelný je další passus: „Všechny pokusy přehnaně abstraktních myslitelů, převésti objektivnost potřeb na nějaký stálý neměnitelný princip, musí proto stroskotati, protože takový princip odporuje lidské subjektivnosti a proto kolísavé povaze". (II. 2.)

Tak by bylo lze pokračovati slovo za slovem. Ukážu jen ještě k ilustraci jednu drobnost. Ve článku II. odst. 3. se praví, že subjektivní hodnoty hospodářské vůbec není. Ve článku III. se praví v odst. 3.: „Že pak se může subjektivní činitel směnné hodnoty, subjektivní hodnocení samo o sobě, totik uplatňovati při panující peněžní směně, je přímo závislo od společenského řádu." Je tedy či není subjektivní hodnocení? Tamtéž se praví: Právě v platném pořádku společenském je i pro přímou libovůli, tím spíše pro pouhou subjektivnost hodnocení, žádání, potřebování sociální možnost a podmíněnost." To je nesrozumitelné. Mimo to, jak lze libovůli postaviti jako gradaci po bok subjektivnost? Nikde vůbec ve svém článku nepraví dr. Franke, co rozumí hospodářskou hodnotou, ač stále mluví o podkladě hodnoty. V odst. 4. článku II. praví:

„Je tedy hodnota jako hospodářská soustava stejně složité povahy, a považujeme-li přírodnětechnickou stránku za danou, obsahuje právě tak moment subjektivní jako sociální (objektivní). Tím už je také vyřízen spor o subjektivní či objektivní podklad hodnoty."

Bohužel svým tvrzením o „momentu" subjektivním a sociálním, nevyřídil ještě spor o subjektivismu a objektivismu hodnoty, jak ještě ukážu. A tak po opětném prostudování jeho článků zastavuji se u jeho úvodního dantovského pekelného nápisu: „Zanechte veškeré naděje, kteří sem vstupujete . . ." V této nejasnosti a nepřesnosti jest největší chyba dra Franke,

která překáží jeho úctyhodnému úsilí, aby se domakal pravdy. Jasná mluva je výrazem jasného myšlení.

b) K čemu je učení o hodnotě.

Dr. Franke si myslí, že hospodářská hodnota jest něco o sobě existujícího, co lze reálně a empiricky poznati, a že je úkolem hospodářské vědy tak učiniti. Nazírá tedy na problém dokonale přírodovědecky. Hledá „podklad" hodnoty, hledá momenty, které ji spoluurčují, mluví o hodnotě pojímané reálně (II. odst. 6.) atd. V tom jest jeho nejzákladnější omyl, který jej svádí ke všem ostatním, zejména ke smíšení hodnoty subjektivní a hodnoty objektivní, jakož i hodnoty směnné atd. Přehlíží, že hodnota je pomocným pojmem hospodařícího člověka i vědy, jest instrumentem, kterým se vykládá pomocně určitý komplex zjevů. Sám jsem na příklad vyložil postup hospodaření hospodářského subjektu na rozdíl od rakouské školy bez subjektivní hodnoty a vyložil ceny bez pomoci směnné hodnoty. Hospodářská hodnota je myšlenková konstrukce hospodařícího člověka i vědy, není ničím reálným, vnějším, co by bylo lze poznati empiricky, jako se poznává v přírodní vědě. Lze k témuž myšlenkovému cíli dospěti i bez této konstrukce. Mluvme konkretněji. Hodnota směnná předpokládá směnný mechanismus, tedy fakt, že se statky navzájem směňují v určitém kvantitním poměru, ať už se tak děje naturálně (statek za statek) anebo peněžně (statek za peníze). Vzniká možnost získati za určitý statek nejrůznější jiné v určitém kvantu. Ve statku je nejen jeho přímá, nýbrž i nepřímá upotřebitelnost všech jiných statků zaň získatelných (tak i v penězích). Za některý statek lze získati této nepřímé universální upotřebitelnosti více, za jiný méně. Ekonomie myšlení nazvala míru této nepřímé upotřebitelnosti směnnou hodnotou statku. Cena vyjadřuje toto kvantum nepřímé obecné upotřebitelnosti v číslech, v jednotkách peněžních. Jednotka peněžní představuje miniaturu produkce (produkce zmenšená číslem důchodovým). Směnná hodnota jako pojem pomáhá hospodařícímu člověku i vědě zvládnouti určitý složitý komplex zjevů. Pokud se ve směnném mechanismu přičítá statku určitému jako vlastnost, že je způsobilý býti vyměněn za určité kvantum všech jiných statků, mluví se o směnné hodnotě. Existuje směnná hodnota? Pouze jako představa. Jiná jest otázka, co určuje fakt, že se statky v určitém poměru smě-

ňují (mají určitou cenu). Ale největším logickým omylem by bylo tvrditi, že směnná hodnota určuje ceny, nebo jak praví dr. Franke (III, 1.), že směnná hodnota je podkladem ceny. Směnná hodnota je to, co bylo ze směnného mechanismu odkoukáno, a nemůže směnného mechanismu určovati. Je to zrovna tak, jako by někdo tvrdil, že index cenový je příčinou vzestupu či poklesu cen. Směnná hodnota je výrazem cen, nikoli jich příčinou nebo podkladem. Problémem zůstává, proč se jednotlivé statky v určitém poměru směňují, a to se nevyloží směnnou hodnotou, která už hotový směnný mechanismus předpokládá. Protože nemohu vyložiti cen směnnou hodnotou, neplyne z toho, že je směnná hodnota neužitečným pojmem, stále znamená pro hospodařícího člověka i vědu ekonomii myšlení, znamená soustředění představy směnného mechanismu k určitému bodu jednotlivého statku, ale zůstává současně myšlenkovou konstrukcí, pomocným pojmem k nejekonomičtějšímu pojetí vnějších složitých zjevů a není realitou přírodní, kterou lze empiricky a reálně postihnouti a pochopiti. Proto také, jak později ukážeme, není věcí psychologie a filosofie mluviti obecně o hodnotě, poněvadž ku pochopení myšlenkové konstrukce, která se jmenuje hospodářskou hodnotou, třeba nutně znáti myšlenkové složky, které zde a všude jinde vedou k obdobné ekonomii myšlení.

Totéž platí i o hodnotě subjektivní; jest též myšlenkovou konstrukcí. Jako tam směnný mechanismus, vidíme zde, jak disponuje subjekt svými statky (penězi), obětuje jeden pro druhý, jeden se mu jeví žádoucnějším, užitečnějším nežli druhý, volí mezi nimi atd. Jako tam na trhu mezi všemi hospodářskými subjekty jsou statky v určitém poměru směnitelné, jeví se zde statky pro týž subjekt v určitém poměru kvantitním rovnocennými, jednotce statku se připisuje pak různá hodnota hospodařícím subjektem i vědou, zde hodnota subjektivní. Hodnota subjektivní je takto pomocným pojmem pro hospodařícího člověka i vědu, ku pochopení a myšlenkovému zvládnutí hospodaření subjektu. Tak rakouská škola hledala subjektivní hodnotu statku a peněz, aby tím vyložila směnu a koupi. Formulovala subjektivní hodnotu mezním užitkem (ušlým při ztrátě posledního exempláře) a stavěla při směně a koupi hodnotu statku získávaného a obětovaného. Konstrukce subjektivní hodnoty rakouské školy je pro případ ztráty úplně správná, omyl

spočíval v tom, že hodnotou konstruovanou pro případ ztráty nelze vyložiti všechny disposice statky. Dokázal jsem ve svém Národním hospodářství, že subjektivní hodnotou ve smyslu rakouské školy koupě vysvětliti nelze. Mezní užitek je užitkem posledního penízu, který při dané zásobě peněz zbývá pro nejméně důležitou potřebu. Abych věděl, která nejméně důležitá potřeba je zásobou peněz kryta, musím přece vědět, které potřeby jsou kryty, čili musím věděti, co bych za svou zásobu peněz koupil. Musím-li věděti předem pro seznání subjektivní hodnoty podle rak. školy, co bych koupil za svou zásobu peněz, nemohu touto hodnotou teprve koupi vykládati. Ukázal jsem dále, že hospodaření subjektu lze vyložiti jiným mnohem jednodušším pomocným pojmem (subjektivního užitku) logičtěji a uspokojivěji. Ale při tom při všem není spor o tom, je-li či není-li subjektivní hodnoty, není spor o reality, nýbrž o myšlenkové konstrukce, o pomocné pojmy. Rakouská škola nechybila v tom, že tvrdila něco, co není psychologicky správné, poněvadž psychologie nemůže pomocných pojmů a myšlenkových konstrukcí ekonomické vědy ani ověřovati ani zavrhovati. Rakouská škola neřešila žádný psychologický problém a neprováděla žádný psychologický diletantismus a nemohla tedy dostati od odborné psychologie za svůj diletantismus, co jí patřilo, jak míní dr. Franke (II. 4.).

V tom spočívá největší pochybení v názorech dra Franke, že nevidí, že hospodářská hodnota je myšlenková konstrukce a pomocný pojem hospodařícího člověka a hospodářské vědy, že to není žádná vnější o sobě existující realita, jak myslí dr. Franke. Z toho plynou všechna ostatní nedorozumění v jeho výkladech. Hodnota existuje jen v představě lidí. Tento pomocný pojem (myšlenková konstrukce) napomáhá ekonomii myšlení, zachycujeme jím určitý komplex zjevů, určitý pohled na tento komplex. Mohu po případě týž komplex vyložiti jinak, bez tohoto pomocného pojmu, jak jsem shora ukázal. Proto nepopírám hodnoty jako existující představy hospodařících lidí, pravím pouze, že tohoto pomocného pojmu nepotřebuji k vědeckému výkladu hospodaření jednotlivce ani výkladu směnného mechanismu.

Dr. Franke nepostihl této povahy vědeckého pojmu hodnoty a má za to, že tu věda vytvořila něco fiktivního, vybudovaného na „vzduchoprázdném prostoru“ atd., vytvořila tak

zákony, od nichž „není přechodu ke skutečným hodnotám a cenám“ (II. 7.), tedy k domněle o sobě existujícím hodnotám, jichž mimo lidské představy není.

c) Co rozumí hodnotou dr. Franke.

Přes veškeré úsilí nejsem s to, abych z výkladů dra Franke vypreparoval, co vlastně rozumí hodnotou hospodářskou. Chce se zabývati pouze touto hodnotou, poněvadž všechny obecné výklady o hodnotě patří prý do filosofie a psychologie (II. 2.). Kdyby si byl dr. Franke uvědomil, že hodnota hospodářská je myšlenková konstrukce a pomocný pojem hospodařícího člověka a hospodářské vědy, byl by si musil uvědomiti, v čem tato konstrukce spočívá, čili jaké jsou složky hodnotného myšlenkového procesu, byl by seznal, že mezi různým hodnocením je spojka ve formě a různost v obsahu, byl by nalezl příbuznost i rozdíl mezi hodnocením hospodářským, technickým atd., a též pravý obsah hodnocení hospodářského (kvantum kvality, kvalita dává hodnotě obsah, hospodářská hodnota je kvantum hospodářské kvality).*) Čili bez poznávací filosofie (noetiky) není poznání hospodářské hodnoty. Kdo to předem odmítá jako dr. Franke, přijde nutně na scestí i při hledání hospodářské hodnoty.

Dr. Franke nikde nepraví, co rozumí hodnotou hospodářskou, a vykládá jen, co je podkladem (II. 2.) hodnoty, které jsou stránky, činitelé (III. 3.), momenty (II. 4.) hospodářské hodnoty. Nuže, podívejme se na tento podklad, stránku, činitele a moment, snad se touto cestou dopátráme, oč běží. Jsou v podstatě tři: subjektivní, technický a sociální.

O subjektivním momentu praví dr. Franke: „Podkladem hospodářské hodnoty je vztah člověka k věcem jako prostředkům ukojení potřeb. Věci jsou žádoucí, užitečné se stanoviska subjektu, při čemž technická jejich užitečnost (schopnost k vývoji potřeb) není naprosto bezvýznamná. Ani po prvé, subjektivní stránce, ani po druhé, objektivní, a sice technické stránce nejde nikdy o stálé, dané veličiny. Je-li něco subjektivní povahy, jakou jsou lidské potřeby, znamená už jejich subjektivnost sama, že jde o něco nestálého, opravdu subjektivně kolísavého a měnivého.“ (II. 2.) „Hodnota je nejenom podrobena subjektivně kolísání, není subjektivně žádnou stálou veli-

*) Viz shora mé vývody sub I.e).

činou, z níž by bylo možno dedukovati jako z principu opravdové zákony, kterých vůbec není.“ (II. 5.) „Směnná hodnota vzniká součinností dvou činitelů: subjektivního (žádoucnost statků) a objektivního (statky stojí námahu či oběť, protože jsou vzácné).“ (III. 1.) „Pokud jde o subjektivního činitele směnné hodnoty, žádoucnost (užitek) statků, nelze dosti zdůrazňovati, že tento činitel není naprosto stálou, danou veličinou. Potřeby mění se kvantitativně i kvalitativně a jsou silně sociálně podmíněny.“ (III. 3.) „Čistě subjektivní hodnoty hospodářské vůbec není.“ (II. 4.) „Odstraňování přírodně-technické vzácnosti (která přirozeně musí se odrážeti v subjektivně cítěné a chápané vzácnosti, vzhledem na žádoucnost statků)...“ (III. 2.)

Moment subjektivní znamená tedy žádoucnost a užitečnost, lidské potřeby.

Moment přírodně technický (objektivní) vysvitne z těchto úryvků: „...při čemž technická jejich užitečnost (schopnost k úkoji potřeb.“ *) (II. 2.) „Nerozhoduje tedy v prvé řadě přírodně technická, jejich vnitřní hodnota...“ (II. 2.) „Směnná hodnota vzniká součinností dvou činitelů: subjektivního (žádoucnost statků) a objektivního (statky stojí námahu, či oběť, protože jsou vzácné).“ (III. 1.) „Objektivní činitel, vzácnost statků, vyžadujících proto námahu neboli práci anebo oběť neboli peníze, není už proto veličinou stálou, danou, protože právě prací možno počet statků, již přírodně a technicky vzácných, rozmnožovati.“ (III. 2.)

Moment sociální se popisuje u dra Franke velmi obšírně a můžeme krátce reprodukovati, co míní. Společnost působí na moment subjektivní i technický, působí na člověka a potřeby, působí na vzácnost a výrobu statků. „Hodnota a hodnocení, pojímány reálně a nikoliv abstraktně-fiktivně, souvisí co nejúžeji se společenskou organisací výroby.“ (II. 7.)

Doplniti dlužno, že dr. Franke mluví napřed stále o hodnotě hospodářské, avšak nakonec najednou o hodnotě směnné. „Podkladem ceny je směnná hodnota zboží.“ (III. 1.) „Ale práce samotná je vzácná a má proto rovněž v panující směně hodnotu směnnou.“ (III. 2.) Neřekl však, jaký je mezi nimi vztah, patrně jsou to pro dra Franke pojmy souznačné. Dr. Franke

*) Doslova se praví vlastně k „vývoji“ potřeb, ale to je patrně tisková chyba.

tedy vlastně vykládá hodnotu směnnou, kterou považuje za jedinou a vlastní hodnotu hospodářskou.

Na tuto směnnou (hospodářskou) hodnotu nazírá přírodovědecky jako na zjev, veličinu, určenou veličinami jinými, a to subjektivní, technickou a sociální. Poněvadž pak jsou, jak dr. Franke stále zdůrazňuje, tito činitelé vesměs proměnliví, nedá se o hodnotě hospodářské vlastně nic dále říci a dr. Franke také odmítá možnost abstraktních zákonů v tomto oboru. To je ovšem příliš málo ku pochopení směnného mechanismu. To, že směna závisí na člověku, přírodě a společnosti, je pravda, je známo, ale je to příliš málo pro proniknutí do směnného mechanismu. Ovšem cesta přírodovědeckého myšlení, kterou jde dr. Franke, není právě způsobilá, aby nás zde vedla k cíli. Výwody dra Frankeho jsou toho dokladem. Bude ještě příležitost při rozboru jeho názoru o cenách ukázati totéž.

Tím by bylo možno tuto kapitolu vlastně uzavříti, avšak Frankeova formulace činitelů hodnototvorných zavdává podnět k vážným pochybnostem. Dr. Franke staví proti sobě činitele subjektivního a činitele objektivní, k nimž čítá přírodu a techniku se strany jedné a společnost se strany druhé. Na čem spočívá tato protiva?

Dr. Franke dokládá subjektivitu žádoucnosti (III. 3) a objektivitu tím, že statky stojí námahu či oběť, protože jsou vzácné (III. 1. a 2.). Co je to žádoucnost statku? Je to psychický proces a psychický poměr vůči vnějším statkům, je to strast, kterou trpí subjekt, nemá-li statku (potřeba), a uspokojení, nabude-li ho (užitek). Této potřebě a tomuto užitku přiznává dr. Franke subjektivitu. (Jest pak s podivem, tvrdí-li dr. Franke, že čisté subjektivní hospodářské hodnoty vůbec není, když se hodnotou subjektivní nemíní nic jiného nežli subjektivní užitek.) Postavíme-li se na základnu subjektivismu podle dra Franke, pak se ukáže, že jeho charakteristika objektivismu je omylnou. Objektivní činitel spočívá prý v tom, že statky stojí námahu nebo oběť. Tato oběť se mu zdá objektivním činitelem, patrně poněvadž jest vnějšími prostředky měřitelná. Koho stojí oběť nebo námahu? Patrně hospodařícího člověka. Tato oběť (vně uskutečněna vzdáním se statku nebo peněz nebo prací) je pro člověka přece proto obětí, poněvadž mu působí strast. Tedy zrovna tak, jak je u statku nabývaného subjektivní žádoucnost, jest u oběti

subjektivní strast. Vztah u statku nabývaného není jiný (subjektivní) nežli u obětovaného (domněle objektivní). Jsou zde vnější statky a jich posuny jako zjevy vnější a určité myšlenkové a citové procesy je provázející (nebo je předcházející nebo následující) v člověku jako zjevy vnitřní. Bylo by snad možné (v přírodovědeckém myšlení dra Franke) tyto interní myšlenkové a citové procesy nazvati činitelem subjektivním a procesy vnější činitelem objektivním, ale není možno viděti jen vztah ke statku nabývanému (užitek, žádoucnost) a nazvati ho subjektivním a neviděti zcela obdobný vztah při statku obětovaném a domnívati se, že tu jde o činitele zcela odlišného (objektivního).

Řekl-li by dr. Franke, že praví-li, že statek stojí obět, že nemyslel při tom na to, koho tu obět stojí, a nemyslel na hospodařící subjekt, nýbrž na společenský fakt, že je statek za statek v určitém poměru získatelný, tu bych mu odpověděl, že by pak za činitele objektivního, který určuje hospodářskou (směnnou) hodnotu, prohlásil směnnou hodnotu samu.

O objektivitě sociálního činitele praví dr. Franke: „Je tedy hodnota, jako hospodářská představa, stejně složité povahy, a považujeme-li přírodně-technickou stránku za danou, obsahuje právě tak moment subjektivní jako sociální (objektivní). Tím už je také vyřízen spor o subjektivní či objektivní podklad hodnoty." (II.4.) Zde je opět protiklad subjektivismu a objektivismu pojat ve zcela jiném smyslu. Vzpomeneme-li však, že vliv „společenské kategorie" podle dra Franke působí jak na činitele subjektivního, tak na činitele technického (též objektivního), pak nelze proti subjektivismu postaviti sociální objektivismus. Tyto rozpory vznikají u dra Franke proto, že nemá správné koncepce subjektivismu. Zaměňuje psychismus se subjektivismem. Přiřazuje k subjektivismu libovůli a individuálnost. (III. 3.) Naproti subjektivismu nestojí jednou činitel přírodnětechnický a po druhé činitel sociální, nýbrž vedle jednotlivého člověka (s jeho myšlením a cítěním) je zde příroda a společnost (a její organisace), jež určují směnu. Proto se mýlí dr. Franke, myslí-li, že vyřídil svým protikladem subjektivního a sociálního činitele spor o subjektivní či objektivní podklad hodnoty.

Subjektivismus a objektivismus v hospodářském myšlení se řídí účelem (postulátem). Subjektivní účel je ten, který zůstává interním, není obsahově sdělitelným, není druhým člověkem

použitelným. Pravím-li, že chci býti bezestrastným, mám takový účel subjektivní. Z něho plyne logicky subjektivní žádoucnost (potřeba), subjektivní statek (prostředek), subjektivní užitek a subjektivní hodnota jako míra tohoto užitku. Postavím-li proti tomu objektivní účel, obsahově sdělitelný a každým použitelný. dospěji k objektivním důsledkům. Takový účel je na příklad ideál zdravého člověka.*) Jemu odpovídají objektivní potřeby, prostředky, statky, objektivní užitek a objektivní hodnota. Protiklad spočívá v subjektivitě a objektivitě myšlení.

IV. Závěr.

Pomíjím ony partie výkladů dra Franke, kde polemisuje proti abstraktně-fiktivním teoriím, jednak proto, že jsem už vyložil jeho omyl o smyslu a pojmu hodnoty pro teorii, jednak proto, poněvadž bude ještě při výkladu o ceně této otázky se dotknouti, konečně proto, že tyto teorie dr. Franke sice popírá a upírá jim vědeckou hodnotu, ale nevyvrací jich.

Závěrem lze říci toto: Výklady dra Franke o hospodářské hodnotě jsou velmi nepřesné. Nepraví, co rozumí hospodářskou hodnotou. Přehlédl především a hlavně, že je to pomocný pojem pro hospodařícího člověka a hospodářskou vědu a že neběží o přírodovědeckou realitu. (Jen proto popírá hodnotu subjektivní.) Postup myšlení dra Franke je opravdu přírodovědecký, proto nezpůsobilý k rozřešení otázek a nabytí představ, k nimž v přírodovědeckém myšlení dospěti nelze. K čemu dospěl dr. Franke, je, že směnná hodnota závisí na myšlení a cítění člověka, na přírodních podmínkách jeho práce a na společenské organisaci. To je samozřejmost, kterou nikdo nepopírá, ale která nám nic ze směnného mechanismu ani neodhaluje, ani nevysvětluje. Zařazení těchto činitelů pod subjektivnost a objektivnost se při tom ukazuje nesprávným a nedůsledným.

Karel Engliš.

*) Od subjektivnosti dlužno rozeznávati individuálnost. Ideál zdravého člověka mohou míti lidé různý, přes to je objektivní, poněvadž objektivně sdělitelný a používatelný.